

על טהרת כלי-חרס

(לְמַדְרֵצֶת בַּעֲיוֹנוֹ שֶׁל רַבְּנוֹ עֲקִיבָא אִיגֵר ז"ל)

ודעת — זה סדר טהרות
(שבת ל"א, א)

מ א ת

משה צבי בהרב ר' פתחיה מנקין ז"ל נריה

בהוצאת ישיבת בני-עקיבא כפר הרואה
חל-אביב ה'תשמ"ה

ה ת ו כ ן

פרק א' - ביאור תמיהת הגרע"א על רשיי בגליון-השי"ס
שבת פי"ד, א'.

פרק ב' - הסברת דברי ר' יוסי הגלילי בעירובין ק"ד, ב'.
ובהערה: מקור בספרי למדרשו של רשיי שם ד"ה
לא וכו', שאין כלי חרס נעשה אב-הטומאה. שם
בהערה - 'שלשה מקורות נוספים להא דאין כלי-חרס
נעשה אב-הטומאה.

פרק ג' - פירוש מחזור לדברי הגמ' בעירובין שם; וחיזוק
תמיהתו של הגרעק"א, ביאור דברי הגמ' בבכורות
ל"ח, א', להבנת תמיהתו של הגרעק"א על רשיי
שם.

פרק ד' - בירור שיטת רשיי ושאר ראשונים, בעיקר הטעם
שאיין כלי-חרס נעשה אב-הטומאה בטומאת-מדרס.

פרק ה' - הסברת ישובו של הגאון "תפארת ירושלים"
לתמיהת הגרעק"א.

פרק ו' - השלמה - הערת הגאון "תפארת ישראל" להגרעק"א
ותגובתו.

בירחון התורני "מוריה" סיון, תשמ"ג, עמ' ס"ב-ס"ו, נדפסו
תמיהות חמורות על דברי רבינו עקיבא איגר זצוק"ל, בדין מדרס -
כלי-חרס - "שאין קושייתו מובנת כלל", "ומצוה רבה ליישב דברי
הגרע"א זצ"ל". ראיתי הלכה ונוכרתי מעשה, כיצד עמד מורי ורבי
הגאון הצדיק ר' יעקב משה חרל"פ ז"ל, מרעיד באימה וביראה, מול
הדרת גאון רבותינו האחרונים וקדושת תורתם, ואף הוא חיבר
קונטרס "ונצדק קודש" "להצדיק דברי קודש, אימרתם של הצדיקים
מעיקרא, אשר לאורם אנו הולכים ומפיהם אנו חיים", ולהסיר
מעליהם פליאות רב-גאון מגדולי ירושלים (ע' "בית זבול", חלק ג',
ירושלים תשי"ז), ואמר מצוה שבאה לידך אל תחמיצנה, אשנה פרק
זה למען אזכה בעז"ה להבין סוד-שיח-קדושים בלמד-דעת-טהרות,
ואמנם עמדה לי זכות רבן של ישראל, הגרעק"א זצוק"ל, להעמיד
הדברים על מכונם.

רבי עקיבא אגרי זצ"ל

י"א חשון תקכ"ב - י"ג תשרי תקצ"ה

“תורת אמת היתה בפיהו”

“שכל צח ומצוחצח, זך ונקי”

“שכל צח ומצוחצח, זך ונקי, של מורי-וחמי הגאון נ”י אור-עולם באוצר בלום לתורה ולתעודה” (לשון מרן ה”חתם סופר” ז”ל, שו”ת אה”ע, ח”ב, סי’ צ”א).

“לא ידע ולא שיער כנפשו בפני מי הוא עומד”

הגאון ר’ משה יהודה לייב זילברברג ז”ל, רבה של קוטנא, (הידוע בשם ספרו “זית רענן”), שעלה לירושלים וחיבר בה ספר מופלא — “תפארת ירושלים” — שבו עמל רבות לתרץ קושיות רבנו עקיבא איגר ז”ל בגליון המשניות, מגיב בחריפות כלפי מי שניסה לדחות בקלות דברי רבן של ישראל:

“ומה שחזר וכתב השואל, לדחות דברי הגאון האמיתי, מו”ה עקיבא איגר זצוק”ל, בגילא דהיטתא, בדברים הפשוטים וידועים גם למתחילים — לא ידע ולא שיער כנפשו לפני מי הוא עומד, אשר עיניו משוטטות בכל הש”ס והפוסקים, ודעתו רחבה ועמוקה בדרכים האמיתיים. ואשר דימה [הכותב] כנפשו לדבר פשוט, הגם שדרך הפשוט הוא המוכרח, אבל צריך לחפש ולעיין כמחשבתו טרם הוציאו בפיו, אם הוא הנכון על פי סוגיית הש”ס” (“זית רענן”, ח”ב, יו”ד סי’ כ”ג).

“גדולות ונפלאות ימצא”

מעומק עיונו וחריצות שכלו הבהיר”

“הנני מעיד בעדות נאמנה, שהגאון רבי עקיבא איגר ז”ל, מרום וקדוש היה בעיני מר אבי הגאון [הנצי”ב] ז”ל עד למאד. ובכל עת שהזכירו היה מידתע כולא גופי מגודל קדושת תורתו וצדקתו, וספר תשובותיו לא מש מעל שולחנו.

ומרגלא היה בפומיה [דאבא] שכל המעיין בספר תשובות רעק”א ז”ל בעין חודרת, לא רק גדולות ונפלאות ימצא שם מעומק עיונו וחריצות שכלו הבהיר, כי אם גם יראת ה’ טהורה וענוה יתירה ימצא בכל שורה ושורה, ואין לך ספר מוסר גדול ממנו. כה היו דבריו תמיד, ותיבה אחת ממש מלשון רעק”א ז”ל היתה מכריעה בעיניו כמה וכמה דפים מפלפולי ספרים אחרים, ודעת רעק”א ז”ל בהוראה להלכה, אם להקל או להחמיר, היתה מכריעה אצלו דעות כמה פוסקים. קיצורו של דבר כי למלאך ה’-צבאות היה נחשב בעיניו”.

(מתוך מכתב הגאון ר’ חיים ברלין ז”ל, שמדפס בראש החלק הראשון של חידושי אביו הגאון מרן הנצי”ב ז”ל, “מרומי שדה”, ירושלים תשי”ד).

**"לפי היראת-שמים של רבי עקיבא איגר,
אי אפשר לקבל שהוא כתב כך"**

היחס העמוק לקדושת תורתו של הגרעק"א ז"ל, בא לידי ביטוי בסיפור הבא מפי נאמני בית הגאון-האדמו"ר ר' אברהם ז"ל מסוכצ'וב, בעל "אבני נזר":
במשא ומתן של הלכה, השמיע אחד הת"ח איזו סברא שהיא לדבריו כאילו-מפורשת בשו"ת הגרעק"א ז"ל, והנה עשה הגאון-האדמו"ר תנועת-סירוב בראשו ואמר בהתרגשות: לפי היראת-שמים של רבי עקיבא איגר אי-אפשר לקבל שהוא כתב כך. הלכו ובדקו ומצאו כי אמנם הדברים מופיעים בספר, אלא שהיו נתונים בסוגריים, ואין הם מדברי רעק"א אלא משל אחד ממעתיקי שמועותיו.

**"אם רבי עקיבא איגר מקשה ונשאר בצריך עיון,
הרי התירוץ הפשטני הזה בודאי אינו נכון"**

על הגאון ר' זלמן-סנדר כהנא שפירא ז"ל מסופר, כי פעם הקשה לו תלמיד אחד קושיא חמורה, ודן אתו אם אפשר ליישב את הקושיא בדרך מסויימת. הגרז"ס הקשיב ואמר: כן, באופן זה התירוץ שלך מתקבל על הדעת. והנה גילה לו התלמיד שהקושיא הזאת לא שלו היא, אלא של רבי עקיבא איגר, ושהוא נשאר ב"צריך עיון", ורק התירוץ המוצע הוא שלו. והנה כשאך שמע הגרז"ס את שמו של רבי עקיבא איגר נותר ממקומו והגיב: אם רבי עקיבא איגר מקשה קושיא ונשאר ב"צריך עיון", הרי התירוץ הפשטני הזה בודאי אינו נכון. ומיד התרכז בנושא, העמיק לחשוב, ואכן הסביר אחר-כך את עומק קושיית רעק"א ושעל כן תירוץ זה — שלכאורה נראה היה כנכון — לא ניתן לאומרו.

(חידושי הגרז"ס — ירושלים תשמ"ג — עמ' 16)

על טהרת כלי-חרס

א

שנינו במס' שבת פ"ד, א, ומדרס כלי חרש מגלן דטהור, אמר חזקיה דאמר קרא (ויקרא ט"ו, ה) ואיש אשר יגע במשכבו, מה הוא אית לי' טהרה במקוה אף משכבו נמי אית לי' טהרה במקוה וכו', לאפוקי כל"ח דלית לי' טהרה במקוה, מתיב ר' אילעא וכו' [שמצינו דמפץ אע"ג שאין לו טהרה במקוה יש בו טומאת-מדרס] וכו', והוא חולק על חזקיה, ור' חנניה דוחה פירכתו ומחזק דעת חזקיה וכו', רבא אמר מדרס-כלי-חרס טהור מהכא וכל כלי פתוח וגו' הא יש צמיד-פתיל עלי' טהור, מי לא עסקין דיחדינהו לאשתו נדה וקאמר רחמנא דטהור [ואעפ"י שמקרא זה עוסק בטומאת-מת, עי' רש"י שם שפירש כיצד למד רבא מכאן גם לטומאת-מדרס, ור"ת בחוס' שם ד"ה מי פי' בעינן אחר].

לפנינו איפוא שני מקורות במקראות להא דמדרס-כלי-חרס טהור, ובגליון הש"ס רשם רבינו עקיבא איגר ז"ל ברוב גאונו ובתכלית קיצורו: "עי' רש"י עירובין ק"ד, ב, ד"ה ל"א וכו' [ששם כותב רש"י "דלמדרס לא חזי משום דנשבר"] ובכורות ל"ח, א, ברש"י ד"ה אין מדרס בכלי-חרס [שישבר אם אדם יושב עליו], וצ"ע".

ותמיהת רבן של ישראל רבנו עקיבא איגר ז"ל, היא פשוטה וברורה: מה ראה רש"י לחדש טעם זה "דלא חזי משום דנשבר", אחרי שיש לנו מקורות במדרשי מקראות מפורשים בתורה שאין כל"ח נטמא בטומאת-מדרס?

והנה במס' עירובין ק"ד, ב, נמסרה לנו הלכה כשמו של שמואל, שהמכניס שרץ למקדש פטור [מלאו דלא יטמאו את מחניהם], מאי טעמא, אמר קרא מזכר עד נקבה תשלחו, מי שיש לו טהרה במקוה, יצא שרץ שאין לו טהרה. וממשיכה הגמ' לימא מסייע לי' [דתניא] מזכר עד נקבה תשלחו פרט לכלי חרס [טמא] דברי ר' יוסי הגלילי [ספרי, ריש פרשת נשא], מאי טעמא לאו משום דלית לי' טהרה במקוה, [ופרכינן] לא — מי שנעשה אבי-הטומאה [כמפורש שם בספרי] יצא כלי חרס שאינו נעשה אבי-הטומאה [מפני שאינו ראוי למדרס — רש"י, ולהלן שם ברש"י: "דלמדרס לא חזי משום דנשבר"].

וכשאנו מעיינים בעירובין, נראה לכאורה שטעמו של חזקיה, שטומאת מדרס אינה נוהגת כמה "שאיין לו טהרה במקוה", אינה מקובלת אכולי-עלמא, ועל כך עמד הרב הכותב ב'מוריה', וקבע בהחלטיות ש'דברי חזקיה [במס' שבת] נדחים, שאין מקום ללימוד כזה — — — ואין רש"י יכול לומר שאין כלי חרס נעשה אב-הטומאה משום שאין לו טהרה במקוה, שהרי הגמ' [בעירובין] דחתה לימוד זה, וממילא נדחה גם הלימוד הזה במס' שבת [ולכן נאלץ רש"י למצוא טעם אחר]. ותמיהה הגרעק"א על רש"י אינה מובנת כלל".

והנה אמת נכון הדבר, שיש מפרשים שסוגיית הגמרא בעירובין סוברת דריה"ג פליג על לימודו של חזקיה — ונביא דבריהם להלן — ברם, עדיין לא הרווחנו בזה כלום לחמוה על תמיהתו של הגרעק"א ז"ל, מה הכריח את רש"י למצוא סברא דכלי-חרס אינו טמא-מדרס, שהרי אפשר דריה"ג כרבא (בשבת פ"ד, א) סבירא ליה, שגם הוא דורש הלכה זו מקרא, ושוב יש לנו מקור מדאורייתא, מגזירת-הכתוב, ומה לנו לסברא מנפשנו?

ב

ברם בעיון נוסף בסוגיית הגמ' שם, יתברר לנו שאין זה מוחלט כלל שריה"ג חולק על חזקיה, ואין כלל הוכחה משם "שדברי חזקיה נדחים", ו"שאיין מקום ללימוד כזה". ולא עוד אלא כשנמשיך לעיין נווכח ששיטת רש"י היא בפירוש שגם ר' יוסי הגלילי כחזקיה סבירא ליה — ולדידי' צריך לפרש את דברי הגמ' שם בדרך אחרת — ותמיהה רבנו הגרעק"א ז"ל על שיטת רש"י היא אפוא תמיהה רבתי, והדבר צריך תלמוד. כי הנה כותב רש"י שם בעירובין — בדעת ר' יוסי הגלילי — בסוף ד"ה לא, דמשום הכי אין כלי חרס נעשה בשום פנים אב-הטומאה, ואינו נטמא אף במגע-מת, הואיל ואין לו טהרה במקוה, וכך הוא לשון רש"י: "כל היכא דקרינן ביה וחטאו, דיש לו טהרה בטבילה, קרינן ביה והנפש הנוגעת תטמא, וכל דלא קרינן ביה וחטאו [בטבילה], לא קרינן ביה והנפש הנוגעת" (וגם התוס' שם מביאים דברי רש"י). *

¹ ואם כי לא מצאנו דרשה זו על קרא וחטאו (במדבר י"ט, יט), נראה לעניות דעתי שמקורו של רש"י ז"ל ברוך הוא, בספרי פ' חוקת סי' קכ"ו, ודרשינן התם דקרא כתיב במגע-מת: "הוא יתחטא בו — את שבא לכלל חיטוי בא לכלל טומאה, לא בא לכלל חיטוי לא בא לכלל טומאה", והוא הדין לטומאת-אהל, ומהו למדנו דארבעה כלים שנתפרשו במלחמת-מדין אינם מקבלים טומאה, אכן נתמעט שם כלי-חרס שהוציא הכתוב מכלל זה בפירוש, שאעפ"י שאינו כר-חיטוי ששכירתו זו טהרתו, כר-טומאה הוא בטומאה אהל, והשתא שחידוש הוא אין לך בו חידוש, ולפי"ז בטומאת-מגע-מת שלא מצינו בה ריבוי מפורש לגבי כלי-חרס ללמדנו שבר-טומאה הוא, הדינן לכללא שכל "שלא בא לכלל חיטוי לא בא לכלל טומאה".

ויסוד זה שחלות טומאה תלוייה היא באפשרות של טהרה, מפורש הוא גם במס' נזיר ס"א, ב, לגבי עכו"ם: "אמר קרא והוה הטהור על הטמא — כל שיש לו טהרה יש לו טומאה, וכל שאין לו טהרה אין לו טומאה", ופירש"י בד"ה כל שיש לו טהרה: "בהזאה ובטבילת מקוה — יש לו טומאה", ולמדנו שדעת רש"י היא שאע"ג דקרא כתיב בטהרה שעל ידי הזאה, הוא הדין גם בטהרה שעל ידי טבילת מקוה, וברור אפוא מדרשו של רש"י "כל היכא דקרינן ביה וחטאו, דיש לו טהרה בטבילה, קרינן ביה והנפש הנוגעת תטמא".

ואם אמנם שם הלימוד הוא מפסוק אחר, כמובן, היינו פסוק העוסק בטומאת-מת, ברם השתא דלפירש"י עצמו גם ריה"ג מקבל את הסברה ש"כל שאין לו טהרה במקוה" כטעם למניעת טומאת-מגע-מת, יש להניח שגם לגבי טומאת-מדרס אית ליה סברא זו מכח היקישו-לימודו של חזקיה, וקשה אפוא מדידי' אדידי', למה הניח לימוד זה והעלה סברא משלו, כפי שתמה הגרעק"א ז"ל.

ועדיין יכול בעל-דין לחלוק ולומר, כי ממדרשו של רש"י לגבי טומאת-מגע-מת עדיין אין ראייה מוחלטת דריה"ג כהיקישא דחזקיה ס"ל גם במדרס-הזב, לגבי כל"ח, שהרי אפשר שלגבי טומאת-מדרס גם הוא מקבל דיחוייו של ר' אילעא במסכת שבת ממפץ, שאעפ"י שאין לו טהרה במקוה בכ"ז המפץ נטמא במדרס-הזב², אולם מלשון הגמ' בנדה כ"ח, ב, "האי נמי מיבעי ליה במי שיש לו טהרה במקוה, פרט לכלי חרס [שאין טעון שילוח מן העזרה — רש"י] דברי ר' יוסי", משמע בפירושו שאינו חולק על חזקיה, שהרי הוא תולה את הדין של ריה"ג בטעמו-בלימודו של חזקיה. וכן כתבו התוס' בכא קמא כ"ה, ב, ד"ה וקמייתי וכו', "הא כיון דלית ליה טהרה במקוה אין נעשה אב הטומאה, כדמוכח בסוף עירובין", וחזרו על כך גם בסוכה ט"ז, א, ד"ה ומטהרת, משמע שהם מפרשים שאין ריה"ג חולק כלל על היקישא דחזקיה. ואילו היה פירוש דברי הגמ' כמו שכתב הרב הנ"ל, שריה"ג חולק על חזקיה, הרי הגמ' בסוף עירובין מוכיחה את ההיפך ממה שכתבים התוספות.

אכן מלשון התוס' בנדה שם, ד"ה פרט לכלי חרס, שכתבו "ולא גרס [שם בגמ'] שאין לו טהרה במקוה, דבשלהי המוצא תפילין (עירובין ק"ד, ב) בעי למימר [שהטעם הוא] משום שאינו אב-הטומאה", משמע שהבינו שהטעם הזה — במסקנת הגמ' בעירובין — נוגד את הטעם שאין לו טהרה במקוה, ולפי"ז ריה"ג לית ליה היקישא דחזקיה, [ואין הכרח לומר דריה"ג פליג על הדרשה של הספרי בקרא דהוא יתחטא בו שהבאנו לעיל, וכן על דרשת הגמ' בנזיר ס"א, ב, אלא שלדעתו לא נאמרו דרשות אלו

² ולכאורה אפשר לומר שאחרי שהגמ' הביאה דבריו של ר' חנניה, שדחה דחייתו של ר' אילעא ממפץ, והשיב 'שהואיל ואיכא במינו' שיש לו טהרה במקוה, גם מפץ נחשב כאילו יש לו טהרה במקוה, והמשיכה לכאן שדין זה של הואיל מסתייע מריכוז הכתוב דכל המרכב (ראה, הרחבת הביאור בסוגיית הגמ' בפירוש המשניות להרמב"ם פכ"ד מכלים משנה י'), הרי גם ר' אילעא שמתילה הגיב ואמר 'דחמנא ליצלן מהאי דעתא', חזר בו וקיבל דעתו של ר' חנניה (ומטין לזה דברי רבינו חננאל בשבת שם: "עד דפריש ליה טעמא דחרין קראי כתיבי") ברם, לאידך גיסא אפשר שר' אילעא נשאר עומד ומחזיק בדעתו, — כלשון הרמב"ם בפיה"מ — "כשם שמתטמא המפץ במשכב, ואעפ"י שאין לו טהרה במקוה, כך אפשר לומר שכלי חרס יתטמא במשכב הזב, ואעפ"י שאין לו טהרה במקוה". דוקא משום שביחס לטומאת-מגע מת מקבל הוא את ההלכה של "כל שאין לו טהרה במקוה" (מקרא דוחטאו, כמ"ש רש"י ז"ל בעירובין שם), יאמר לן דאיצטריך הריכוז דקרא דכל המרכב, ללמדנו דשאני טומאת מדרס הזב, שהיא אינה תלויה בדין 'כל שיש לו טהרה במקוה', ולגבי טומאה זו קובעת המציאות של השימוש הממשי, ולכן גם מפץ נטמא במדרס-הזב הואיל והוא מיוחד לשיבה.

[והרי לנו לשון הרמב"ם פכ"ג מהל' כלים הל' א': "המפץ הוא המחצלת שאורגין אותה מן החבלים ומן הסוף ומן הגומא וכיוצא בהן, ואין המפץ בכלל כלים האמורים בתורה, ואעפ"י מתטמא הוא במדרס דין-תורה, שהרי ריבה הכתוב כל המשכב, וזה ראוי למשכב ועשוי לו", וראה ברמב"ם הל' מקואות פ"א הל' ד'].]

אלא בטומאת מגעמת ולא במדרס־הזבן, ולדידהו הא דכלי־חרס אינו נעשה אב־
הטומאה במדרס־הזבן, לריה"ג מקורו הוא פשוט משום דנשבר כפירש"י, או כדרבא
בשבת שם, ומה שאינו נעשה אה"ט במגעמת, אין זה משום שאין לו טהרה בטבילה
במקוה [כמ"ש רש"י בעירובין] אלא מקורות אחרים יש לו לריה"ג ללימוד הלכה זו.³

אולם — כאמור — רש"י בעירובין והתוס' בפסחים, ובסוכה ט"ז, א, ד"ה
ומטהרת, ובבא־קמא, פירשו כמו שכתבנו, שאין סתירה בין שני הטעמים, והלכה זו דאין
כל"ח נעשין אב־הטומאה — לא במדרס־הזבן ולא במגעמת — מתבססת על היקישא
דחוקיה, ודין "כל שאין לו טהרה במקוה", ולא עוד אלא שלדעת רש"י גם ההלכה
"שהאוכלין לא יהיו אב־הטומאה לעולם" (רמב"ם פ"י מאבות הטומאות הל' ט'), אף
היא מתבססת על העובדא "שאיין להם טהרה במקוה", וכך מפורש ברש"י סוטה כ"ט, ב,
ד"ה שכן יש במינו וכו': "וזהו הטהור על הטמא ורחץ במים — דבר שיש לו טהרה
במקוה נעשה אב־הטומאה במגע־טמא־מת על ידי מגע־המת, יצאו אוכלין ומשקין וכלי
חרס שאין לו טהרה במקוה" (ולדעה זו התכוונו התוס' בפסחים י"ז, א, ד"ה מרביעי), וכך
כתב רש"י בחולין קכ"א, א, ד"ה זרעים, וכן הר"ש בפרק ו' דמכשירין מ"ז: "ואין אוכלין

³ כי אמנם מצאנו עוד שלשה מקורות ברוכים להא דאין כל"ח נעשה אה"ט בטומאת־מגעמת:

המקור הראשון מובא בפירוש רב נסים גאון כאן בערוכין (בש"ס וילנא): "מדכתוב (ויקרא י"א, לג)
וכל כלי חרס אשר יפול מהם וגוי מכל האוכל, הרי נתבאר מאלו המקראות שכלי חרס אינו מטמא אלא
אוכלין ומשקין בלבד [ע"י פסחים כ', א], מכלל שאינו נעשה אב־הטומאה, לפי שאה"ט מטמא אדם וכלים,
ולא מצינו כלי־חרס שמתמא לא אדם ולא כלים".

המקור השני להלכה זו, מצינו בהקדמת הרמב"ם לסדר טהרות, אות ל"ד, וזה לשונו: "אמנם כלי
חרס וכו' יהיה ראשון לטומאה ולא יהיה אב, ואפילו נגע במת עצמו או שהיה באהל המת, וכבר קדם לנו לשון
התוספתא כזה, אמר יתברך וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא — הוא טמא ואינו נעשה אב־
הטומאה לטמא". ואם כי התוספתא (אהלות ט"ז, הל' י') קובעת רק את עצם ההלכה, שאין כלי־חרס הנוגע
במת מטמא אדם, כא הרמב"ם וביאר מקורה, כפי שהוא נמצא בירושלמי פסחים פרק א' סוף הלכה ז' [וואף ר'
נסים גאון מזכיר את הירושלמי בפסחים, ובאו הדברים בהרחבה מפי הרב ר' ישעיה בשם מורו הרב ר' יעקב
בשיטה מקובצת בבא קמא כ"ה, ב, ושם הובא בשם מהר"י כץ "ויש שלומדים דכלי־חרס אינו נעשה אב־
הטומאה מדאמרינן סוף פרק קמא דפסחים וכו', תלמוד לומר מכל האוכל וכו'" — זהו מקורו של רב נסים
גאון].

ואגב כדאי לציין שבשיטה מקובצת שם תמה הרב ר' יעקב על מקורו של רש"י ז"ל "דלא הו"א אב
הטומאה אלא מידי דבר־הזאה־וטבילה": "ודרשה זו אינה לא בתלמוד ולא בתורת כהנים", וכבר כתבנו לעיל
שמקורה בספרי פ' חוקת.

והמקור השלישי הוא המקור שהביאו הרמב"ן בבא בתרא דף כ': "ואמרו שכל הכלים הנוגעים במת,
הרי הן כחלל, ולא נאמר חרב אלא להוציא כלי־חרס שאינו נעשה אב־הטומאה". ומטין לזה גם דברי הרמב"ם
כפירוש המשניות עדויות ריש פרק ב': "ולמדנו מפי הקבלה חרב הרי הוא כחלל, וכן שארי כלי מתכות וכו',
ואמנם התנו בכלי מתכות לאפוקי כלי־חרס שאינם שבים אב־הטומאה", וראה מאיירי פסחים י"ד, ב, דבור
המתחיל כבר וכו': "ולענין חרב כחלל — — לא נאמרה אלא הכלי מתכת הא שאר כלים לא, תדע
שגדולי המחברים [הרמב"ם] כתבו אף בכלי־שטף ובכל הכלים, חוץ מכלי־חרס שאין נעשין אב־הטומאה
לעולם"

ועי' מה שכתב הגאון הנצי"ב ז"ל בפירושו לספרי פ' חוקת. עמק הנוצ"ב עמ' קפ"ד.

נעשין אב־הטומאה לעולם, כדמוכח בשלהי עירובין (ק"ד, ב) דכל דבר שאין לו טהרה במקוה אין נעשה אב־הטומאה.

והרי לנו גם דברי תלמיד מובהק של הרמב"ן: "לא מצינו אוכל שיהא נעשה אב־הטומאה, שקיימא לן שאין נעשה אב־הטומאה אלא מי שיש לו טהרה במקוה" (חידושי מהר"ד בונפיד ז"ל, פסחים ט"ז, ב, עמ' צ"ג).⁴

ג

והשתא שהוכחנו שבעיקר הסברא מודה רבי יוסי הגלילי, על כרחך צריכים לומר שרש"י ז"ל מפרש דברי הגמרא בעירובין כדלקמן: דבס"ד של הגמ' רצתה לסייע לדינא דשמואל ד"המכניס שרץ עצמו למקדש פטור", הואיל ואינו דומה לדין "זכר ונקבה תשלחו", כיון שאין לו טהרה במקוה, מדינא דריה"ג הסובר שכלי־חרס טמא אינו בכלל תשלחו, מתוך הנחה שזה ודאי מאותו הטעם עצמו, וחזרה הגמ' במסקנה ודחתה סיוע זה, דשאני כלי חרס הואיל ואינו נעשה אב־הטומאה, לאמור: אמנם ר' יוסי הגלילי מקבל את לימודו־טעמו של חזקיה [שעל פיר רצה שמואל לחדש דינו], אלא שלגבי דין "תשלחו" מן העזרה אין טעם זה כשלעצמו מספיק, ולדעת ר"י הגלילי עיקר הטעם שכלי־חרס אינם בדין "תשלחו", היינו משום שכתוצאה מזה שאין להם טהרה במקוה אין הם נעשים אב־הטומאה, וכל שאינו בדרגת־טומאה חמורה זו אינו בדין 'תשלחו' [ואפשר שמכאן למד הרמב"ם, פ"ג מהל' ביאת מקדש הל' י"ז: "יראה לי שאינו לוקה אלא על בגדים שהם אב־הטומאה — — — אבל בגד שהוא ראשון לטומאה, אם הכניסו למקדש אינו לוקה עליו", ולעומת זה שנינו במס' שקלים פ"ח [פרוכת] שנטמאת באב־הטומאה, מטבילין אותה כחורץ [ולא בפנים], ופי' מהר"ש סירילאיו ז"ל: כיון דיש לה טהרה במקוה, חייב כרת אם הכניסה בפנים]. וממילא אין סיוע מדינו של ריה"ג לגבי כלי־חרס לדינו של שמואל לגבי שרץ טמא, דשאני שרץ שהוא אב־הטומאה מחמת עצמו, מטבע ברייתו, ומה לנו — למצות 'תשלחו' — שאין לו טהרה במקוה, אטו מציאות זו מקטינה ומצמצמת דרגת־טומאתו?

⁴ וצ"ע: ר' יוסי הגלילי — שלדעת התוספות בנידה — לית ליה דין "כל שאין לו טהרה במקוה", וכן ר' אילעא ורבא, איך יסבירו הא דאין אוכלין ומשקין נעשין אב־הטומאה? ואפשר שלמדו גם זאת מתרב הרי הוא כחלל, כי כשם שלמדנו ברמב"ם בפירוש המשניות בריש פ"ב בעדיות ורמב"ן בבבא־כתרא, שהמלה חרב באה לציין דוקא כלי־מתכת ולא כלי־חרס, אפשר להוסיף ולומר שבאה גם למעט אוכלין ומשקין (ועי' בהערת הר"י קאפח שליט"א בפיה"מ לרמב"ם בעדיות שם).

ברם, אפשר גם דסבירא להו כשיטה שכתוס' פסחים י"ז, א, ד"ה רביעי, שאליכא דכולי עלמא, היינו גם מאן דאית ליה סברת "כל שאין לו טהרה במקוה", מודה הוא באוכלין שאינם בכלל זה, וגם הם יכולים להעשות אבות־הטומאה.

וראה הערת הר"א שושנה שליט"א ל"חידושי רבי דוד בונפיד" ז"ל [תלמיד הרמב"ן] — ירושלים תשל"ח — פסחים ט"ז, ב, ציון 32, ועי' מה שכתב הגרש"א יודלביץ ז"ל בספרו "מעיל שמואל", פסחים י"ז [עמ' נ"ה].

(ואמנם לאחר הסברה זו נדחתה ההלכה של שמואל ולא קיימא לן כוותיה
(רמב"ם שם הל' ט"ז), ולא רק לגבי הפרט של מצות תשלוח מן העזרה, אלא שנתברר לנו
שכל עיקר הלימוד של חזקיה לא נאמר אלא בטומאה הבאה מבחוץ [כמושכו ומשכבו
של זב], ולא בטומאה הבאה מחמת עצמה. וכך נוסחו הדברים בלשון מהר"י כ"ץ בשיטה
מקובצת כ"ק כ"ה, ב, "דהאי כללא [שאיין לו טהרה במקוה] לא נאמר אלא לטמא מחמת
מגע" [ולא למה שהוא טמא מחמת עצמו], דאי לא תימא הכי הרי גם שרץ עצמו לא היה
צריך להיות אה"ט, כיון שאיין לו טהרה במקוה.

★

ופירוש מחזור זה בסוגיית הגמרא בעירובין, עמד עליו בפשטות רבינו עקיבא
איגר ז"ל, במקום אחר ורמזו בקיצור נמרץ, שעל דברי התוס' בפסחים י"ז, א, ד"ה רביעי
וכו' דקיימא לן "דכל דבר שאיין לו טהרה במקוה אינו נעשה אב"הטומאה" מוסיף
הגרעק"א ז"ל בגליון הש"ס ומציין גם הוא כלשון התוס' בב"ק ובסוכה "כדמוכח סוף
עירובין ק"ד, עמוד ב", וברור אפוא שהגרעק"א ז"ל הבין בסוגיית הגמ' אזלא
כהסברתנו, שההלכה של ריה"ג שאיין כלי-חרס בדין תשלוחו, מפני שאינם נעשים אב-
הטומאה, לא רק שאינה דוחה לימודו של חזקיה אלא שהיא מתבססת על לימודו של
חזקיה של "כל שאיין לו טהרה במקוה".

והשתא שהיה ברור לו לרש"י שכשם שריה"ג אית ליה האי טעמא דכל שאיין לו
טהרה במקוה לגבי טומאת-מגע-מת, הוא הדין דאית ליה האי טעמא גם לגבי מדרס-הזב,
והיינו כחזקיה, יפה תמה הגרעק"א ז"ל: למה לו לרש"י להעלות כאן כלל הך טעמא 'דלא
חזי משום דנשכר'? ואף אם ידוע לנו שיש מי שחולק על טעמו של חזקיה — ר' אילעא
שמקשה עליו בפירוש ורבא שדורש מקרא אחרינא — אבל הכא בעירובין הלא בריה"ג
עסקינן, והוא בפירוש סוכר כך, הרי כאן הטעם "דלא חזי משום דנשכר" מיותר לגמרי.
ועוד: הרי חזינן שגם אם דחה ר' אילעא לימוד-היקישו של חזקיה, בא ר' חנניה
ודחה דחייתו של ר' אילעא והוא מחזק דעת חזקיה, וכן רואים אנו שבדור יותר מאוחר בא
שמואל ואימץ לו לימודו של חזקיה ואף רצה לחדש הלכה על יסוד לימוד זה, ואחרון
חביב — רש"י גופו מביא את סברת 'כל שאיין לו טהרה במקוה' [אם כי היא למודה
מפסוק אחר], כבסיס להלכה שאיין טומאת מגע-מת עושה כלי-חרס לאב"הטומאה.
ונוסיף לזה שגם רבא החולק על חזקיה, לא מכח סברא בא לטהרת כלי-חרס ממדרס-הזב,
אלא חיפש ומצא גם הוא מקור בתורה להלכה זו, אם כן מתחזקת תמיהת רבן-של-ישראל
רבינו עקיבא איגר ז"ל, מה ראה רש"י על ככה, לחדש סברא מדנפשיה, שהטעם הוא
"משום דלא חזי [למשכב ומושב] משום שהוא נשכר"?

★

ובאותה הלכה, הוסיף הרב הכותב שליט"א והעלה תמיהה ופליאה על הגרעק"א ז"ל. על מה שהוא מכניס בצ"ע שלו, כלומר בקרשיותו שם בגליון הש"ס, גם את דברי רש"י בכורות ל"ח, א:

"תמוה ופלא הדבר, איך הגרעק"א מקשה על רש"י [בכורות] מדברי הגמ' בשבת [פ"ד א], הלא בשבת מדובר על דאורייתא, והטעם הוא משום גזירת הכתוב, ואילו בכורות מדובר על דרבנן. ובהכרח כותב רש"י שם שהטעם הוא שישכר אם אדם ישכ עליו [היינו סברא שכוחה יפה גם מדרבנן], וצריך עיון גדול ומצוה רבה ליישב דברי הגרעק"א זצ"ל".

ברם, אחרי העיון במס' בכורות מתחוויר שאין כאן לא תמיהה ולא פליאה על רבינו הגאון ר' עקיבא איגר ז"ל, והדברים הם פשוטים וברורים, שכן דיון הגמ' שם הוא לפי האוקימתא דרב יצחק בר אבין — בגזירת טומאת-משקין מדרבנן על אחורי כלי-שטף גם אם אין להם תוך, ומוקמינן דהיינו דוקא בכלי-שטף "דחזו למדרסאות", ששייכת בהם טומאה דאורייתא. ובהמשך לזה באה שאלת הגמ' "אי הכי בכלי-חרס נמי?" [נגזור טומאה באין לו תוך בהנך דחזו למדרסאות — רש"י?]

והנה אילו היתה כוונת השאלה מדוע לא גזרו בהנך טומאת-מדרס מדרבנן, שפיר היה אפשר לומר שכתשובת הגמ' "אין מדרס לכלי חרס", נאלץ רש"י להביא טעם מחודש, שכחו יפה גם לגבי גזירה דרבנן, שכל שהוא נשכר גם רבנן לא גזרו, אולם שאלת הגמ' הלא מתייחסת לבעיה אחרת, והיינו מדוע לא גזרו רבנן טומאת-משקין מאחוריו בכלי-חרס דחזו למדרסאות? ובעל "משנה למלך" בפ"א מהל' כלי' י"ג מביא את שאלת הגמ' בהרחבה: "עוד הקשו בגמ' אי הכי בכלי-חרס נמי, ופירש"י אי הכי בכלי-ח נמי נגזור טומאה בהנך דחזו למדרסאות ע"כ — וכוונת הקושיא היא, דכי היכי דאמרינן דפשוטי כלי-שטף הראויים למדרס מקבלין טומאה מן התורה, אף דלא הוו דומיא דשק, ומשום הכי גזרו עליהם טומאת-משקין, הכי נמי פשוטי כלי-חרס הראויים למדרס נגזור עליהם טומאת משקין, ונימא דרחמנא לא קפיד אתוך אלא בהנך דלא חזו למדרס, אבל בדחזו מקבל טומאה מן התורה אף שהוא פשוט? ועל כך באה תשובת הגמרא: "אין מדרס לכלי-חרס"! ומשמעות התשובה היא, שבמקום שלא שייכת כלל טומאה דאורייתא, אין מקום לגזירת טומאת-משקין מדרבנן, וכפי שהסביר לנו רש"י שם לעיל. בד"ה ולא וכו' [בתשובה לשאלה: "ואי קשיא אמאי לא גזרו בכלי חרס טומאת-משקין לאחוריו" וכו', וגם הראב"ד כתב כך בפ"ז מאבות הטומאה הל' ג', עיי"ש].

והשתא שפיר עומד רבנו עקיבא איגר ז"ל ותמה, מה ראה רש"י להביא טעם מחודש שכחו יפה גם מדרבנן לדינא ד"אין מדרס לכלי-חרס", שהרי גם אם היה מביא רק את הלימוד מדאורייתא, דחזקי' או דרבא, כמו שלמדנו במס' שבת, היה זה נימוק מספיק וחשובה מכרעת להא דלא גזרו ב"י טומאת משקין דרבנן. ותמיהה רבינו הגדול כוחה יפה לגבי לשון רש"י במס' בכורות כמו לגבי לשונו במס' עירובין. וגם הגאון בעל "סדרי טהרה" (יו"ד סי' קצ"ח, אות ס"ג) נתעורר להקשות על לשון רש"י בכורות מהגמ' בשבת, ונשאר בצ"ע.

והנה שני עוטרי המשנה כתפארה, הגאון בעל "תפארת ישראל" והגאון בעל "תפארת ירושלים", עמלו ליישב תמיהתו של הגרעק"א ז"ל על רש"י ז"ל, ודבריהם מפורשים הלא בספרתם, כפ"ב מכלים משנה ג', ואנחנו נלך בדרך שסלל לפנינו הגאון תפא"ר, אלא שהוא קיצר מאד, ועלינו להרחיב הדברים, ועל פיהם יחברר לנו סוד שיחו של רש"י ז"ל בעזרת החונן לאדם דעת.

ונראה דהיינו טעמא של מאור עיינינו רש"י ז"ל, שכתב בכמה מקומות שכלי-חרס אינו נעשה אב-הטומאה בטומאת מדרס "דלמדרס לא חזי משום דנשכר", כי לדעתו זהו עיקר טעם טהרתו של כלי-חרס ממדרס הזב. וחילי' דרש"י היא לאו דוקא מהך דמס' שבת מאילעא ורבא, אלא ממקומות נוספים, כי הנה שנינו בכרייתא המובאת במס' חגיגה כ"ג, ב, מעולם לא חידשו דבר בפרה [אדומה], ופירש"י: "לא חידשו בגזירות מעלותיה דבר שאינו מצוי בשום מקום", והדוגמא שנתן שם אכ"י בגמ' היא: "שלא אמרו קרדום מטמא מושב", ופי' רש"י: "כלומר, לא נתנו טומאה בפרה, לכלי שאינו ראוי לטומאה, כגון לומר קרדום שאינו מיוחד לשיבה, ואינו נעשה אב הטומאה במושב הזב, שיהא טמא בפרה". וראה בתוספ' שם ד"ה יצא: "אבל טומאת מדרס [שאינה בכלי-חרס] לאו מטעם תוך הוא, אלא מטעם [שאינו] מיוחד לשיבה", ולא הזכירו כלל התוס' טעם "שאינו לו טהרה במקוה", והיינו משום דפשיטא להו שזהו עיקר הטעם.

והרמב"ם אשר בפירוש המשניות סוף פכ"ד מכלים האריך והסביר בהרחבה את הלימוד של חזקיה של כל שאין לו טהרה במקוה, כתב בהקדמתו לסדר טהרות, סי' יג: "ודע שכלי חרס לבדו לא יהי' אב הטומאה לעולם, לא בטומאת-מת ולא בזולתי מן הטומאות" ובסי' כ"ד הוסיף וכתב: "וכבר קדם לנו שכלי חרס לא יהיה אב-הטומאה לעולם, שהכלים אשר יהיו אב אמנם הן מה שיהטמאו במת או במשכב או במרכב וכו', וכלי חרס אין ראוי למשכב ומרכב". ולא הזכיר כלל את הטעם שאין לו טהרה במקוה. וכן הוא לשון המאירי בשבת פ"ד, א, הוא: "כלי חרס בין גדולים בין קטנים בין פשוטיהם בין מקבליהם, טהורים מן המדרס, שהרי אינם ראויים לשיבה".

ונראה דגדול כוחו של טעם ממשי-מעשי זה, שאפילו מדרבנן לא היה מקום אף לגזירת טומאה, והיינו מפני שהוא מפורש בתורה, דכיון דפירשה תורה בקרא להדיא ד"מי שמיוחד לשיבה, יצא זה שאינו מיוחד לשיבה, שאומרים עמוד ונעשה מלאכתנו", שהוא טהור מטומאת-מדרס, וכלשונו הבהיר של רש"י שבת נ"ט, א, ד"ה תלמוד לומר: "מדלא כתיב גבי משכב אשר שכב, וגבי מושב אשר ישב, משמע שישכב עליו תמיד וישב עלי תמיד. במיוחד לשכיבה לשיבה".

וראה פני יהושע שבת ס"ו, א, סוף ד"ה ואין אומרים וכו', שהסביר את הדברים וכתב: "דגלי רחמנא גבי מדרס וקפיד רחמנא דהיכא שאומרים עמוד ונעשה מלאכתנו

טהור אע"ג דעביד מעשה כי האי דכפה סאה וישב עליה. והיינו כמו שכתבו התוס' שם ד"ה ואין אומרים וכו' "שאינו יכול להיות טמא-מדרס על ידי שאתה יושב עליו, הואיל ואינו מיוחד לכך". והרי זה חידוש שחידשה לנו תורה בטומאת-מדרס, שכאן לא המחשבה קובעת ואף לא המעשה. והקובע הוא רק יחוד-שימושו המקובל של הכלי כמושב או כמשכב.

ועי' שם ברש"י שם, ד"ה טהור מכלום וכו': "אע"ג דזימנין דמסתמיך עליה, הואיל ועיקר עשייתה אינה לכך, אינה טמאה מדרס", ובתוס' שם ד"ה טמא מדרס וכו' הסבירו דמשום כך כופת-שאור שיחדה לשיבה טמאה מדרס (חולין קכ"ט, א) כיון שרגילות לעשות כמותה לשיבה".

ולעומת זה שנינו בכלים פכ"ב משנה ט': "הסל והבלכלה שמילאן תבן או מוכין [אפילו] התקינן לשיבה — טהורין [ממדרס] "ומפרש הרע"ב: "לפי שאין עשויין לשיבה, ובטלה דעתו אצל כל אדם".

ועי' בתוס' עירובין כ"ז, א, ד"ה כל שהזב וכו', שרצה ר"ת לחדש, שגם מה שאינו ראוי למשכב ומושב יטמא לכהפ"ח טומאה קלה, וכתבו שם התוס': "ואין נראה, דבהדיא כתיב בתרי"כ וכו', אלמא מידי דלא חזי למשכב ומושב טהור לגמרי — — — ואפילו טומאה קלה ליכא".

ה

ואפשר שיסוד הדברים הוא כסכרא הידועה בשם הט"ז (יר"ד סי' קי"ז, ורמזוה התוס' ב"מ ע', ב, ד"ה תשיך וכו') שכל דבר המפורש בתורה להיתר לא גזרו בו חכמים, וקבעו חז"ל דכיון דמיעטה התורה בפירוש כלים שאינם מיוחדים לשיבה ממדרס-הזב, אין מקום לגזירה כלשהי, ואפילו לא לטומאה קלה, וגדולה מזו שאף "בגזירות מעלותיה" של פרה אדומה "לא אמרו קרדום מטמא מושב".

ואף בסוגיית הגמ' בשבת, אחרי שר' אילעא דחה לימוד-טעמו של חזקיה, לא טרח כלל לומר לנו טעמו הוא להא דאין טומאת מדרס בכלי חרס, ואם אמנם ניתן לומר כי כרכא ס"ל (וכך העלה בדעתו בתפא"י), ברם נראה שרש"י ז"ל סבר אחרת, והיינו מתוך שלא מצאנו רמז בגמ' שר' אילעא לומר דין זה מפסוק אחר, הסיק רש"י שלדעת ר' אילעא אין צורך בכך, שכן מתוך המקורות המרובים למדנו שלגבי מדרס-הזב קובע השימוש הממשי גם לחומרא וגם לקולא, וכדרך שנתרכה מפץ מכל המשכב לחומרא, כך נתמעטו כלי-חרס לקולא הואיל ורוב רובם שבירים הם ולא חזו לשימוש של ישיבה או שכיבה.

[ועל הערתו של ה"תפארת ישראל" בפ"ב ממס' כלים, שהרי יתכנו גם כלי חרס בלתי-שבירים, ניתן להשיב ולומר שכללא הוא גם בדאורייתא שהרוב הוא הקובע, ורוב כלי-חרס שבירים הם.

ומרן הגראי"ה קוק זצ"ל מביא בספרו "עץ הדר" אות י"ח, שלמד מפי הגאון הארוך בדורו ר' ראובן הלוי ז"ל מדווינסק (עפ"י הסוגיא דזכחים צ"ה, ב) "שהתורה כללה את המיעוט כרוב, כי גם דרך התורה הוא שלא לחלק משום פרטים היוצאים מן

הכלל". ואכן מצאנו כלל זה מפורש בספרו של אותו גאון "ראש לראובני" (דף י"ג, א) :
"דיש הרבה דינים דאמרינן לא חילקה תורה, דכיון דברובא יש הטעם, אף דבמעוטא
ליכא הטעם — לא חילק הכתוב בדינו".

והרי לפנינו לשון הגאון מקוטנא בעל "זית רענן". בספרו "תפארת ירושלים"
כלים פרק ב' משנה ג', בישוב תמיהתו של רבנו רבנו עקיבא איגר ז"ל :

"ובפשטא [של הגמ' בכבודות] מוכח כן [שעיקר הטעם הוא שישבור אותו אם
ישב עליו], מדפשיטא לי' מילתא, ולא מרמז כלל על היקשא דחזקיה [במס' שבת].
ומהאי טעמא ס"ל לרש"י, דסתמא דגמרא ס"ל כרבא במסקנא דשם [במס' שבת] דלית
לי' דחזקיה וכו', רק דעיקרו הוא מן הסברא, דמסתמא אינו מיחדו לשיבה, אפילו
בפשוטי כלי חרס, דמצוי להתקלקל ולהשבר. [שמא תאמר, הלא גם רבא לומד הלכה
ממדרש הכתוב, ואינו סומך על הסברא, ממשך אפוא בעל "תפארת ירושלים" ומסביר]:
רק דרבא [שחידש לנו לימוד אחר מקרא דצמיד-פתיל] בא ללמד דאפילו בייחדו לעולם
לישיבה לאשתו, אפילו הכי בטלה דעתו בזה, ויליף לה מצמיד-פתיל, לכן גם בשלהי
עירובין נקיט רש"י האי טעמא".

ומעתה יש מקום לשאלה הפוכה: לאחר שנתברר לנו מכל המקורות שהמצב
העובדתי הוא הקובע לגבי מדרס הזב, וכלי-חרס רובם שבירים הם ואין מייחדים אותם
לישיבה, צריך להבין מה אילץ את חזקיה למצוא מקור במדרש הכתוב, להא דאין כלי-
חרס מטמא מדרס?

ונראה לענ"ד כי מה שבא חזקיה למצוא בית-אב להלכה זו, נימוקו הוא, הואיל
וידע בקבלה שכלי-חרס נתמעט מטומאת-מדרס, ואפילו אם האדם ייחד את הכלי
לישיבה [וכמו הדוגמא של רבא], הגיע למסקנא שסברת 'דלא חזי' לבריה, אינה מספיקה
לכאור לנו את ההלכה המקובלת הזאת של כלי-חרס, ועל כרחך ישנו מקור בתורה להלכה
זו.

[והרי חזינן דרבא שגם הוא אינו מקבל טעמו של חזקיה (ובטעם מניעת טומאת-
מגע-מת ודאי ס"ל לא כמדרשו של רש"י, אלא כעולה מן המקורות הנוספים שהבאנו
לעיל), אף הוא מצא להכרח למצוא מקור בקרא שממנו למדנו שאפילו יחוד ישיבה אינו
מועיל, ושום טומאה שמגבו אינה תופסת בכלי חרס].

ובספר יראים עמוד ז' סי' רע"ז כתב רבינו אליעזר ממין ז"ל: "חרס שיחדו
למדרס, לא מטמא מהאי טעמא [דיחדן], דהא מיעטו קריא בהדיא, הא יש צמיד-פתיל
עליו טהור [כרבא], ולא אצטריך קרא לטהרו ממדרס אלא בנתייחד למדרס", ובתועפות
ראם שם כתב הגר"א שיף ז"ל: "אילו לאו דכתיב קרא דמדרס כלי-חרס טהור, מהך
טעמא דלא חזי לחוד, לא הוה מטהרים), כיון דעל כל פנים ייחדו למדרס". ומה שכתב
הרא"ם עפ"י רבא, כוחו יפה גם אליבא דחזקיה.

ונוכחנו לדעת שטעמו של חזקיה שריר וקיים, והאי כללא של 'כל שאין לו טהרה
במקוה' מוסכם הוא ומקובל, ואין הראשונים רואים סתירה כלשהי בין טעם זה, דגזירת
הכתוב, שכאמור מסביר לנו גם את הפרט של טהרת כלי חרס שיחדו לשיבה מטומאת-
מדרס, או כלי בלתי-שביר, לטעם העיקרי 'דלא חזי' ואינו מיוחד לשיבה, שהוא הטעם
הכולל והמקיף, ודעת רש"י בזה נכוחה וישרה למוצאי-דעת, כרוך החונן לאדם דעת.

וכדאי להוסיף לענין ציונו של הג' ר' עקיבא אייגר ז"ל לדברי רש"י בבכורות, כי אינה ד' לדינו מהדורה של ה"תפארת ישראל" למשניות, מהדורה שנדפסה עוד בחיי הגאון רבי עקיבא אייגר ז"ל, ומצאנו שם כי על דברי התוספות-יו"ט, בכלים פרק ב' מ"ג, מה הוא אית ליה טהרה במקוה משא"כ כלי חרס, מביא בעל 'תפארת ישראל': "כתב עלה רבינו הגאון הגדול מר"ה עקיבא שליט"א: וכן הוא שבת פ"ד, א, ותמוה דברי רש"י, ערוכין ק"ד, א, שכתב דכלי-חרס אינו מקבל טומאת-מדרס מדנשבר, וצ"ע, [ולא הזכיר כלל הגרע"א את דברי רש"י בבכורות]. וכאן מוסר לנו הגאון בעל 'תפארת ישראל' שהיה לו משא-ומתן בזה עם הגרע"א [בכתב או בעל-פה], והוא ממשיך וכותב: "ודנתי לפני רבינו, דילמא כוונת רש"י [בערוכין, שהמלה מדנשבר משמעותה היא] דאין לו תקנה אלא בשבירה [הואיל] ואין לו טהרה במקוה? ואגרי בן מרנא [רעק"א] גירא, מרש"י בכורות ל"ח, א', שישבר אם ישב עליו" [לאמור: מלשון רש"י בבכורות למדנו, שכוונתו במלה דנשבר בעירוכין, אינה כמו שרצה לפרשה ה'תפארת ישראל', אלא מדנשבר על ידי ישיבה].

ובעל תפא"י מודה שאכן צודק רעק"א בהבנת כוונתו של רש"י, ומוסיף: "אחר כך מצאתי גם כן רש"י ב"בא קמא כ"ה, ב, [לגבי פכים קטנים], שכתב דטעמא [שאיין טומאת מדרס בכלי-חרס] מדלא חזי למדרס [ופה ברור שלא ניתן לדחוק ולומר משום שאין לו תקנה אלא בשבירה, אלא פשוט מפני שאינו ראוי לישיבה]."

ונראה שרעק"א לא רצה להסתייע מרש"י דב"ק, מפני שגם אם לא ניתן לפרש שם את הכוונה, כמו שניסה לפרש בעל תפא"י בלשונו בעירוכין, אבל אפשר לפרש הך דפכים קטנים דלא חזי למדרס. דהיינו דטומאת מדרס אין להם, ובאמת מצינו בשטמ"ק, שם, שר' ישעיה דחק והכניס בכונת רש"י "וטומאת מדרס לית להו, הואיל ואין להם טהרה במקוה", אבל אחרי שאנחנו מצרפים ללשון רש"י בעירוכין את לשון רש"י בבכורות. מעתה כבר ברור שגם בב"ק באמרו 'ולא חזי' התכוון לאותה כוונה, אלא שבעירוכין כתב בפירוש "לא חזי משום דנשבר". וכאן קיצר בלשונו, והסתפק בשתי המילים "ולא חזי".

ובכדי להוציא מדעתו של מי שירצה ליישב תמיהת הגרעק"א על רש"י בעירוכין, כפי שהעלה בדעתו הגאון בעל 'תפארת ישראל', עמד הגרעק"א 'ואגרי בן גירא' והוסיף וציין בגליון הש"ס לעיין גם ברש"י בבכורות ל"ח, א', בכדי שעל פי דבריו שם תהיה ברורה לנו כוונתו של רש"י כאן בעירוכין — לאפוקי מהפירוש האפשרי של תפא"י, ומהדוחק של ר' ישעיה.